

Esitaistelijat liikkeineen

Aki Alanko

Mikko Metsämäki ja Petteri Nisula: *Aktivistit. Suomalaisen kansalaisliikkeiden tarina*. Edita 2006. 363 sivua.

Suomalaisella kansalais- ja järjestötoiminnalla on takanaan jo kohtalaisen pitkä taival. Joukkojärjestäytymisen historiaa on sivuttu monessa tutkimuksessa ja aihepiiriä kokonaan käsittelevistä teoksista voidaan mainita esimerkiksi Risto Alapuron toimittama *Kansa liikkeessä* (1987), Martti Siisiäisen *Suomalainen protesti ja yhdistykset* (1990) ja Ilkka Liikasen *Fennomania ja kansa* (1995). Viime vuonna ilmestyi Loki-Kirjojen kustantamana *Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä* – teos, jossa puolestaan tarkastellaan kansalaisliikkeiden lähihistoriaa ja nykypäivää nuorison järjestäytymisen näkökulmasta.

Mikko Metsämäen ja Petteri Nisulan yhdessä kirjoittamaa *Aktivistit*-teosta voidaan pitää suuressa määrin viimeksi mainitun kirjan sukulaisena. Molempia yhdistää suunnilleen samanlainen aikaperspektiivi. Tosin Metsämäki ja Nisula etenevät systemaattisesti 1920-luvulta tähän päivään, kun taas *Mitä on tehtävä?* -teoksessa kyseiseltä vuosikymmeneltä haetaan vain lähtökohtaa nykypäivän ja viime vuosikymmenien nuorisoliikkeiden tarkasteluun. Molemissa teoksissa lähestymistavaksi ovat valittu artikkelit, joissa kiteytetään olennaisimmat asiat tarkasteltavasta aihepiiristä tai ajanjaksosta. Kummassakin kirjassa kerrotaan myös taistolaisuudesta, globalisaatiokriittisyydestä sekä Elmo Kailasta, joka oli keskeinen hahmo AKS:n (Akaateeminen Karjala-seura) syntyvaiheissa.

Aktivistit sisältää 12 artikkelia, joissa suomalaisten kansalaisliikkeiden historiaa tarkastellaan niissä vaikuttaneiden avainhenkilöiden kautta. Tarkastelun kaari ulottuu heimosoturi Bobi Sivénistä globalisaatiokriittiseen Jaana Airaksiseen. Muut 14 esille nousevaa aktivistia ovat Matti Kurikka, Edvard Gylling, Elmo Kaila, Miina Silanpää, Vihtori Kosola, Arndt Pekurinen, Mauri Ryömä, Mirjam Vire-Tuominen, Kalevi Suomele, Raimo Laakia, Matti Hyvärinen, Olli Tammi-lehto, Jyrki Pölkki ja Salla Tuomivaara. Jokaisen artikkelin lopussa on katsaus kunkin kuvattu avainhenkilön – tai henkilöparin – taustalla val-

linneen ajan aatteista ja yhteiskunnallisista rakenteista. Tämä onkin paikallaan, sillä jokainen aktivisti on toiminut omasta ajallisesta viiteym-
pääristöstään käsin.

Diktaattorius hukassa

Valittu henkilökavalkadi osoittaa, että kirjoittajat ovat pyrkineet tuomaan teokseen varsin monipuolisen ja edustavan joukon. Valinnoissa on huomioitu poliittisesti sekä oikea että vasen laita. Nykypäivää kohti tultaessa tämä jako on tietysti menettänyt merkitystään: tuoreimmat kansalaisaktivistit eivät toimi enää vanhoissa puolueasetelmissä. Jorma Kalelalta lainatun näkemyksen mukaan poliittisen toiminnan luonne muuttui 1960- ja 1970-luvuilla, kun perinteistä politiikkaa ohjannut kapitalistinen säätö-yhteiskunta katosi. Tämä loi pohjan uusille kansalaisliikkeille, joihin kuuluivat myös 1980-luvun alussa puolueeksi järjestäytyneet vihreät.

Metsämäki ja Nisula esittelevät monia värikkäitä hahmoja lähinnä luonnollisen aikajärjestyksen mukaisesti. Jokainen on ollut mukana aikansa yhteiskuntaan vaikuttaneessa kansalaisliikkeessä, mutta kaikkien historiallinen panos ei ole ollut yhtä merkittävä. Jotkut aktivisteista ovat melkein pä unohtuneet. Bobi Sivén tosin muistetaan valkoisen Suomen nuorisoa elähdyttäneenä marttyyrinä, joka otti hengen itseltään kokemansa Tarton ”häpeärauhan” johdosta. Sosialistisuudessaan liian utopistinen Matti Kurikka ei onnistunut idealistisissa hankkeissaan enempää Suomessa kuin Amerikassa, mutta jatkoi ”taistelua” kuolemaansa saakka. Lapuanliikkeen keulahahmo Vihtori Kosola oli voimaton, kenties hiukan yksinkertainenkin kansanjohtaja. Kämpin ryyppäjäisissä hänen kerrotaan tiedustelleen Kai Donnerilta, ”minkälainen semmoinen tiktaattori oikein on?”

Arndt Pekurinen oli rauhanaktivisti ja totaalin aseistakieltäytyjä, jonka sota-oikeus katsoi parhaimmaksi teloittaa. Sodan jälkeen rauhanaktivismi oli vielä perustellumpaa (Mirjami Vire-Tuominen), kunnes 1960-luvulle tultaessa näkyvimmäksi kansalaisliikkeeksi nousi vasem-

mistolaisuus. Siitä kuoriutui entistä kurinalaisempi taistolaisuus. Yhteiskunnan avautuessa ja ylipoliittisuuden väistyessä aktivismin alueiksi vaihtuivat luonnon- ja eläintensuojelu ja sittemmin globalisaatiokriittisyys.

Kansalaisaktivistit ponnistelevat

Eri liikkeet ovat nostaneet vuorollaan esiin niiden kärjessä vaikuttaneita henkilöitä, jotka ovat saattaneet vetäytyä myöhemmin pelkiksi taustahahmoiksi. Tekijät ovat muistaneet myös sen, että liikkeissä itsessään on esiintynyt usein sisäisiä rakoiluja. Lapuanliikkeessä erottui jo varhain oma laillisuusrintama, vaikka toimintalinja voitiin ja sai aikaan näkyvintä jälkeä. Kulttuuriradikalismista kuoriutunut vasemmistolaisuus jakautui puolestaan taistolaisiin ja maolaisiin, mutta ensin mainitut saavuttivat johtoaseman paremman organisointikykyänsä johdosta. Eläinsuojeluliikkeessä on ollut yhtäläistä eriseuraisuutta osan kannattaessa ”oikeutettua” tihutyötä (turkistarhaterroismi) ja osan pitäytyessä mieluummin lailliseen toimintaan.

Tarkastelutavassaan kirjoittajat tuovat esiin, miten kansalaistoiminnan kohteet ovat muuttuneet aikojen myötä. Jokainen aika sisältää korjattavia epäkohtia. Työläisten, naisten ja vapausoturien oikeuksien puolesta taistelleet tuskin olisivat koskaan osanneet kuvitella, että 1990-luvulla heidän henkiset jälkeläisensä vaatisivat parempia olosuhteita ketuille ja häkkikanoille. Jo nyt nähtävät ilmastonmuutokset ja ihmisen vaikutus Maapallon ekosysteemiin tekevät ympäristöaktivismista perustellun. Globalisaatiokriittisyyden taustalla taas on havainto, että valtiontalouden mukautuminen ”maapalloistumisen” vaatimuksiin ei tuo kaikille hyvinvointia. Meidän päiviemme kansalaisaktivismi heijastaa muutenkin ajan toimintatapoja ja asenteita: siitä on tullut lyhytkestoista, projektikohtaista ja tietoverkossa tapahtuvaa. Voisiko patkätyöläisyyden hengessä puhua jopa patkäradikalismista?

Jokainen kirjaan valittu henkilö on ollut aikansa lapsi aatteineen ja taustoineen. Muutamien jo historiallista menneisyyttä edustavien aktivistien toimet tuntuvat miltei huvittavilta. Silti on pakko ihailla heidän uskoaan ja vakuuttuneisuuttaan oikeiksi katsomistaan asioista. Kansalaisaktivistit ovat ponnistelleet – ja ponnistelevat – saadakseen aikaan jotain, mitä he pitävät hyvänä viime kädessä kaikille.

Tältä pohjalta olisin kaivannutkin alkuun hie- man tarkempia perusteluita, miksi juuri kyseiset

aktivistit on valittu käsiteltäviksi. Vaihtoehtoja olisi löytynyt varmasti muitakin. Aktivistien omasta menneisyydestä ja kokemuksista nousvien toimintamotiivien tarkastelu jää myös hiukan pintapuoliseksi. Nyt heidät kuvataan enemminkin ihmisinä, jotka huomaavat epäkohtia tai kiinnostuvat aatteista ja lähtevät mukaan.

Aktivisteja ei voi irrottaa kansalaisliikkeistään. Kun kirjan päänimenä on *Aktivistit*, olisin kuitenkin odottanut, että kuvauksen keskiössä on itse toimiva ihminen eikä niinkään liike. Muutamissa tapauksissa henkilöt uhkaavat jäädä kansalaisliikkeen vaiheiden selvittämisen jalkoihin. Ajan yleisistä taustoista kertovat loppuluvut ovat kuitenkin paikallaan ja selventävät paljon sitä viiteympäristöä, missä kansalaisliike on toiminut.

Aina aikansa tasalla

Metsämäki ja Nisula tuovat esiin muutamia uusia tietoja ja näkökulmia, joita ei perinteisesti tulla ajatelleeksi. Aktivistinen vastarintamies Lennart Hohenthal olisi kuulemma antanut Eugen Schaumanille kesällä 1904 kaksi viikkoa aikaa kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin surmaamiseen – sen jälkeen Hohenthal olisi tehnyt teon itse. Tähän asti on katsottu, että Schauman olisi tehnyt teon varsin itsenäisesti, vaikka hänellä olikin yhteyksiä aktivisteihin.

Kirjoittajat mainitsevat Jorma Kalelan näkemys, jonka mukaan kansalaisesta seurauksineen romahdutti vision teollistuvasta Suomesta. Tilalle asetettiin paljon idyllisempi kuva talonpoikaisesta Suomesta. Tämä tuntuu järkeenkäyvältä, kun ajatellaan maailmansotien välisen ajan Suomen yhteiskuntapolitiikkaa ja arvoja, joissa uskottiin vahvaan agraariseen yhtenäiskulttuuriin. Nämä arvot vaikuttivat varmasti myös lapuanliikkeen taustalla. Mutta liikkeen johtomiesten ratkeaminen ryypäämään ratkaisevalla hetkellä oli yksi keskeinen syy Mäntsälän kapinan epäonnistumiselle.

Lapualaisilla olisi ollut hetkensä, kuten myös sodan jälkeen voimansa tuntoon nousseilla kommunisteilla. Ilkka Hakalehdon mielestä vasemmiston vallankaappauksen olisi kuitenkin estänyt muun muassa se, että kommunistinen sisäministeri Yrjö Leino olisi ollut päämajan valvontaosaston värväämä kaksoisagentti. Tätä ei tosin voida todistaa enää millään arkistolähteellä.

Teos on kieleltään hyvää, paikoitellen hauskaakin luettavaa: ”Noutoreissun lopusta tai kotiin saapumisesta suojeluskuntien ylipäällikkö ei

muistanut mitään” (s.146). Teoksen monet artikkelit osoittavat, että kansalaisliikkeillä ja niiden aktivisteilla on ollut valtaa vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin eikä tämä useinkaan ole onnistunut vastuksetta. Nykyihmisen on vaikea ymmärtää esimerkiksi Miina Sillanpään kokemaa pilkkaa ja vastustusta, kun hän yritti parantaa palvelijanaisten oikeudellista asemaa 100

vuotta sitten. Kansalaisliikkeillä on edelleen oma toiminnallinen kenttänsä. Viime kädessä on hyvä, että ne muuntuvat ja tarvittaessa myös lakastuvat ajan vaatimusten myötä. Näin ne eivät pääse koskaan jähmettymään, mikä veisi voiman niiden toiminnalta.

Kirjoittaja on FM ja vapaa kirjoittaja ja tutkija.